

HARRIET HOLTER

Kvinnoforskning: historisk utveckling och aktuella motsättningar

I sin analys av kvinnoforskningens historia urskiljer Harriet Holter tre faser: den socialfilosofiska, den positivistisk-empiriska och den kritisk-feministisk-marxistiska fasen. Hon diskuterar också i vilken mån och på vilka områden kvinnoforskningen genom sin inneboende ämneskritik och kritik av traditionell vetenskapsteori leder till nya teoretiska och metodiska landvinningar för forskningen överhuvudtaget – kanske särskilt den samhällsvetenskapliga.

I. Samhällsforskning och kvinnoforskning

Jag skall i det följande först kort beskriva tre historiska faser i den samhällsvetenskapliga kvinnoforskningens utveckling. Därvid lägger jag vikt dels vid kvinnoforskningens anknytning till de rådande strömningarna inom samhällsvetenskapen, dels vid dess innehåll och status som ett uttryck för kvinnornas sociala och politiska ställning, och slutligen vid förhållandet mellan forskningen och kvinnorörelsen. Därefter behandlar jag särskilda problemställningar som kvinnors och mäns situation, i ljuset av svårigheter och motsättningar inom kvinnopolitik och kvinnoforskning. Jag hävdar att de praktiskt-politiska konflikterna inom kvinnorörelsen visar på forskningsmässigt fruktbara problemområden och teman och vidare att enskilda vetenskapligt-teoretiska motsättningar ger särskilda möjligheter till teoretiska nyvinningar inte bara i kvinnoforskningen utan för samhällsvetenskap i allmänhet.

Med kvinnoforskning menas här i stort sett sådan samhällsvetenskaplig verksamhet som har till uttalad avsikt att belysa, förstå och förklara kvinnors ekonomiska, sociala, kulturella och psykologiska situation på ett systematiskt sätt. En sådan 'definition' av kvinnoforskning visar inte vid första påseendet de oenigheter som idag finns om kvinnoforskningens mål och metoder. Den

säger heller inte utan vidare t ex att en del forskning visar kvinnornas ställning utan att detta har varit avsikten – eller just genom att den bara handlar om män. Avgränsningen hindrar likväl inte ett närmande till dessa frågor, och definitionen är användbar som utgångspunkt för några generella funderingar om kvinnor och forskning. Skillnaden mellan *kvinnoforskning* och mindre systematiska bearbetningar av kvinnopolitiska och kvinnoideologiska frågor kan vara svår att avgöra – och ibland ofruktbar – och i fortsättningen utgår jag från att avgränsningar är möjliga, utan att diskutera detta närmare.

Vetenskap och forskning har – när det gäller kvinnor såväl som många andra grupper och problemområden – verkat både frigörande och förtryckande. För kvinnorna är det särskilt viktigt att vara uppmärksam på att forskningen generellt har varit mansforskning – och dess outtalade förutsättningar och begränsningar i sig själv har rättfärdigat och understött en manlig dominans i samhället. Själva frånvaron av en kvinnoforskning – i stort sett – inom de etablerade vetenskaperna visar i dagens situation på en diskriminering av kvinnorna. Dessutom har vetenskapen som bekant öppet använts till att framställa kvinnorna som en mindervärdig varelse jämfört med mannen, eller till att rättfärdiga kvinnornas underlägsna ställning i samhället.

En frigörande och saklig kvinnoforskning har alltså alltid utgjort en liten del av den samlade vetenskapliga produktionen i Norge liksom i den övriga västvärlden. Kvinnoforskningen har dessutom teoretiskt och metodiskt i stort sett präglats av de rådande vetenskapliga tankebanorna och har hittills inte verkat förnyande på forskningen i allmänhet. Ja, det finns anledning att hävda att kvinnoforskningen påfallande litet integreras i de allmänna samhällsvetenskapliga kunskaperna och analyserna. Kvinnoforskningen har inte heller – utom på allra sist tiden – dragits in i det offentliga administrativa systemet, och har därmed ännu inte fått de integrerande och legitimerande funktioner som statsapparaten i kapitalistiska samhällen står för. På detta och på andra sätt är kvinnoforskningens status och innehåll alltid ett uttryck för kvinnornas samhälleliga ställning och självförståelse. Samtidigt har kvinnoforskningens förhållande till kvinnorörelserna varierat. Men ibland har just systematiska analyser av kvinnornas ställning gett viktiga impulser till kvinnors kamp mot förtryck och detta gäller från J. S. Mills till idag. Kvinnorörelsen, i alla fall dess borgerliga del, är antagligen mindre teorifientlig än många andra förtryckta grupper språk- rör. Detta beror naturligtvis på att den borgerliga kvinnorörelsen i stor utsträckning för de välutbildade kvinnornas kamp. Kvinnoproblemen framstår dessutom som särskilt komplicerade och utmanar därför till teoretiska analyser.

II. Faser i kvinnoforskningens utveckling

Kvinnoforskningen – i den betydelse som nämns ovan – är naturligtvis äldre än dagens samhällsvetenskapliga ämnesområden, som delvis är nog så nyetablerade. Det kan grovt sett vara rimligt att säga att kvinnoforskningen i Skandinavien sedan mitten av förra århundradet har genomgått i stort sett tre faser: en *socialfilosofisk* fas fram till 1930-talet (fas 1), en *empirisk* – '*positivistisk*' fas med tyngdpunkt på 1950-talet (fas 2), och en *kritisk*, nyfeministisk och delvis marxistiskt inspirerad fas med nuvarande tyngdpunkt i mitten av 1970-talet.

1. En socialfilosofisk fas – 'Kvinnor är också människor'

I västvärlden finner vi från början av 1800-talet juridiska, historiska och filosofiska arbeten om kvinnor, delvis också antropologisk och ansats till psykologisk kvinnoforskning. Sverige utgör här ett bra exempel, särskilt när det gäller rättshistoria och historisk utforskning av kvinnor överhuvud taget. Försök till empiriska studier av kvinnor finns så tidigt som på 1860-talet då skriften *Anteckningar om svenska qvinnor* kom ut. Vi kan också gå till Sverige för att finna en av de få som tidigt sysslade med 'kvinnopsykologi', nämligen Ellen Key som föresatte sig 'Att belysa de nya själiska tillstånd, förvandlingar och växelverkningar, som kvinnorörelsen framkallat'.

Ändå måste man säga att kvinnostudierna ända till nu har utgjort ensamma svalor inom dessa vetenskaper. Av flera orsaker kan det vara rimligt att samla kvinnoforskningen från mitten av 1800-talet fram till 1930-talet under beteckningen 'den socialfilosofiska faser'. En sådan rubrik antyder att det rör sig om studier som inte var strängt empiriskt orienterade. De hade ofta den uttalade avsikten att bidra till förändringar i kvinnornas situation.

Den socialfilosofiska faser omfattar vidare både särskilda t ex juridiska och historiska analyser, men först och främst sådana socialfilosofiska skrifter som J S Mills *The Subjugation of Women*, Elin Wägners *Väckarklocka*, Margarete Bonnovies *Äktenskap och arbete* och marxistiskt orienterade arbeten som Bebel, Zetkins och Kollontajs. Simone de Beauvoirs *Det andra könet* bildar både en viktig slutpunkt på den socialfilosofiska faser och början till en typ av filosofiska kvinnostudier. Och även om skillnaden mellan den borgerligt-liberala och den marxistiska tankegången har varit betydande, anser jag att en gemensam riktpunkt kan sammanfattas under mottot 'Kvinnor är också människor' – underförstått 'och som sådana bör de vara jämställda med männen'.

Ett sådant motto gäller alltså inte forskning och vetenskap i allmänhet i denna fas, inte heller allt som *skulle kunna* kallas kvin-

noforskning – tex inte Schopenhauers, Strindbergs eller With Knudsens skrifter. Mottot sammanfattar de intentioner som låg bakom den tyngst vägande delen av kvinnoforskningen, den del som har stått sig som betydande bidrag, inte bara till förståelse av kvinnornas faktiska ställning under den tid det gäller, utan också kvinnornas kamp för jämställdhet.

Den socialfilosofiska fasen i kvinnoforskningen innebar ingen allvarlig utmaning mot själva det vetenskapliga tänkesättet. De borgerligt-liberala analyserna är uttryck för medel- och överklasskvinnornas behov av formell juridisk och politisk ställning under den tid det gäller; och forskarna själv var ofta knutna till kvinnorörelsen.

De marxistiska kvinnostudierna från Engels till Kollontaj var naturligtvis byggda på en tankegång som står i motsats till den tidens dominerande kunskapsteori, men de innebar ingen väsentlig nyvinning eller fördjupning av de marxistiska grundtankarna. De gav i varierande grad uttryck för arbetarkvinnornas problem och författarna var själva delvis mycket aktiva i socialistiska kvinnorörelser. Från 1920-talet till mitten av 1960-talet var de marxistiska bidragen till kvinnoforskningen i västländerna ganska sparsamma.¹

2. *En positivistisk-empirisk fas –
'Kvinnor är också människor –
definierade av män'*

I fas 2 – för Skandinavien vidkommande från slutet av 1930-talet till mitten av 1960-talet – präglas kvinnoforskningen av framväxten av de empiriskt och positivistiskt orienterade samhällsvetenskaperna. Alva Myrdals arbeten kan på många sätt ses som en inledning särskilt till en empiriskt orienterad kvinnoforskning i våra länder. Inom psykologin hade man försökt ge begreppet 'kvinnlighet' ett empiriskt innehåll – på gott och ont. I fas 2 utvecklades så begreppet 'könsroller', något som fick betydelse i flera avseenden.

Könsrollsbegreppet sätter fingret på det faktum att det finns ett *socialt tryck* på kvinnor och män som leder dem till bestämda

och skilda arbetsuppgifter, bestämda maktrelationer och bestämda personliga egenskaper. Om man inte följer dessa anvisningar drabbas man av vissa materiella, sociala och psykologiska *sanktioner (social kontroll)*, genom att man tidigt och långvarigt utsätts för det sociala trycket *internaliseras* den praxis som man tvingas in i, dvs den känns som behov och önskan hos en själv. På 1950-talet verkade en sådan framställning av kvinnors och mäns situation närmast *avslöjande*, inte beslöjande.

För min del har jag förkortat denna beskrivning genom att säga att 'kön är en egenskap som ofta framkallar stabila, ordnade och sanktionsbärande förväntningar om en persons uppträdande'.² Hur man så fortsätter analysen från denna utgångspunkt varierar i hög grad, beroende på den teoretiska ramen och de (explicita och implicita) värderingar man har om de samhälleliga orsakerna till och konsekvenserna av könsrollerna. Könsrollsbegreppet kan nog inbjuda både till konserverande tankande och formalistiska framställningar, men i skandinavisk utformning gav det klara upplysningar om tex kvinnorna som icke-deltagare i stora delar av samhällslivet, om socialisering/internalisering som ett hinder för 'fri utveckling', naturlig, och autentisk självupplevelse osv.³

Könsrollsbegreppet var för det första ett tecken på att kvinnornas situation förutsågs vara först och främst socialt och inte biologiskt bestämd, som ordet kvinnlighet lätt ger intryck av. Rollbegreppet kom till en viss grad att tränga ut uppfattningen om kvinnliga och manliga personlighetsdrag, det gav utrymme för tanken om att roller kan läras in och läras ut. Begreppet gav – för det andra – god anledning att hävda att förändringar i kvinnorollen nödvändigtvis måste innebära förändringar i mansrollen och att 'kvinnosak' inte bara angår kvinnorna. För det tredje visade begreppet på intentioner om en empiriskt grundad kvinnoforskning, och för det fjärde signalerade det möjligheten att etablera ett eget sociologiskt och sociopsykologiskt forskningsområde. 'Könsrollsfasen' blev således den fas då man visade de kulturella variationerna i kvinnors och mäns

ställning, utforskade faderns betydelse för barns utveckling och drog fram den kvinnliga sexualiteten i ljuset.

Lika litet som användningen av rollbegreppet i sig själv utgör någon 'teori', lika litet är 'könsroll' nödvändigtvis hörnstenen i en bestämd teori om kvinnors och mäns livssituation. I sociologin används rollbegreppet ofta i ett *strukturfunktionalistiskt* sammanhang – något som återigen kan vara konserverande såväl som samhällskritiskt. Detsamma gäller när rollterminologin används till att beskriva *interaktion* i mikrosammanhang. 'Könsrollsepoken' i kvinnoforskningen präglas också av olika slags teorier om könsrollerna, deras orsaker, utveckling, förändringar och funktioner. En av de olyckligaste teoretiska synsätt under denna period var den som utpekade socialisering av pojkar och flickor som 'orsak' till samhällets könsrollsmönster. Alldeles bortsett från det teoretiskt otillfredsställande i att se socialisering som orsak till samhälleliga tillstånd gav de populära varianterna av teorin upphov till åtskilliga skuld känslor hos föräldrarna som i och för sig önskade uppföstra sina barn till 'jämsliddhet'. En annan användning av könsrollsbegreppet hittar vi när rollerna eller könsnormerna ses som ett slags nyckel till den samhälleliga fördelningen av rättigheter, plikter, makt och resurser överhuvudtaget.

I den amerikanska könsrollsforskningen härskade Margaret Mead och Talcott Parsons med var och en sin på sitt sätt ganska konservativa attityd till könsrollsteori. Den parsonska varianten av strukturfunktionalistisk teori om kvinnorollen hänvisar klart, särskilt i populära framställningar, kvinnorna till att stanna i sin traditionella roll och gå in för att utveckla traditionellt kvinnliga egenskaper för att familjen och samhället som helhet ska bevara en harmonisk jämsliddhet.⁴

En stor del av samhällsvetenskapliga könsrollsstudierna i USA på 1940–50-talen och på 1960-talet, kan med rätta kritiseras för en olycklig användning av rollnormsbegreppet och för ytliga strukturfunktionalistiska perspektiv på könsrollerna. Dessa studier och analyser präglas ofta av att man

sätter likhetstecken mellan *komplementaritet* (i mans- och kvinnorollen) och harmoni, eller t o m jämsliddhet.⁵ För det andra ligger det ofta implicit i analysen en förutsättning om att normer, roller och värdesystem utgör samhällets bärande struktur, 'orsakerna' till könsrollerna söktes hädanefter ofta i andra typer av överordnade normer och värden snarare än i materiella eller ekonomiska omständigheter; man lade t ex ofta vikt vid sociala och psykologiska snarare än materiella sanktioner som stöd för könsrollerna eller förklarade könsrollerna endast med hjälp av sådana sanktionsmöjligheter. För det tredje blev det svårt att skapa en teori om förändringar i könsrollerna när förutsättningen om tidig socialisering och internalisering av rollerna sattes i förgrunden.

Den amerikanska könsrollsforskningen var alltså väl tillrättalagd för den kritik mot strukturfunktionalism och normteori som framfördes i USA på 1960-talet av konfliktteoretiker och anhängare av utbytes- och aktörteori. För könsrollsforskningens vidkommande fick kritiken i USA sin första exponent i Betty Friedans bok om *The Feminine Mystique*, som riktar en skarp anklagelse mot 'the functional freeze' av myterna om de traditionella könsrollerna, som det bästa rollmönstret för män och kvinnor. Det kan emellertid noteras att Friedans kritik (delvis felaktigt) riktade sig mot strukturfunktionalismen, inte mot rollbegreppet.

Skandinavisk könsrollsforskning hade emellertid i fas 2 utvecklat sig långs några andra och – om än försiktiga – så ändå mer samhällskritiska linjer än den amerikanska. Erik Grönseths analyser av försörjarrollens olyckliga konsekvenser, Harriet Holters utformning av begreppet kvasi-jämsliddhet och Rita Liljeströms påvisade av könsrollernas inbyggda sociala och psykologiska diskriminering av kvinnor är exempel på detta. När en viss kritisk hållning lät sig genomföra i forskningen i en tid med betydande skepsis gentemot könsrollsforskning – som icke-vetenskaplig och egentligen misstänkt 'kvinnosak' – har detta flera orsaker.

I motsats till amerikanska könsrollsforskare byggde skandinaviska forskare inte utan vidare på en förutsättning om det rådande

samhällssystemet som harmoniskt eller lyckligt, utan gav utrymme dels för förutsättningar om dåliga samhällsförhållanden, dels för försök till mer 'värdefri' framställning av sociala ordningar. I linje med detta blev könsrollernas bidrag till upprätthållandet av dåliga samhällsförhållanden mer vägledande och innehållsligt bestämmande för analysen.

Strukturfunktionalistiska perspektiv användes till att visa könsrollsmönstrets skadliga konsekvenser och funktioner. Ett exempel är ett påstående om att kvinnorollens traditionella utformning i ett konkurrenssamhälle har den halvt dolda funktionen att skydda män från ytterligare konkurrens om de bra jobben.⁶ Ett annat exempel på en funktionalistisk tankegång skulle vara: Kvinnors bristande deltagande i centrala maktorgan har den dubbla funktionen att upprätthålla myten om kvinnors underlägsenhet och att förhindra att kvinnor kommer i positioner där de kan upphäva förtrycket. Jag menar att strukturfunktionalismen har gett *den* fundamentala insikten att kvinnoförtryckets orsaker *bla* ligger i dess konsekvenser. Om man undersöker problemet med förtryckets upprätthållande och inte dess avlägsna och svårförklarliga orsaker, blir begreppen intressen och funktioner – som bör sammanbindas mycket noga – nyttiga begrepp. Att det är empiriskt svårt att undersöka strukturfunktionalistiska hypoteser är ett problem som jag måste lämna därhän här.

Könsrollsforskningen i Skandinavien bidrog inom sociologin till att föra ut kvinnoforskningen ur en nog så snäv familjesociologisk ram och möjliggjorde *tex* också en ny syn på socialiseringens betydelse och på litteraturens och massmedias förmedling av kvinnomyter. Forskningen började också att ställa frågan om 'mekanisk' jämställdhet som målsättning för kvinnorna. Ett informellt nordiskt samarbete mellan könsrollsforskare var av stor betydelse både teoretiskt-metodiskt och när det gällde att vidmakthålla intresset för ett tema som annars bemöttes med åtskillig likgiltighet bland samhällsforskare.

Man behöver emellertid inte vara vare sig

nyfeminist eller marxist för att se att också den skandinaviska könsrollsforskningen hade sina svagheter och begränsningar. Den kunde med fördel ha hämtat flera teoretiska premisser från konfliktteori och utbytesteori, och inte minst ha visat mer metodisk fantasi. Kritiken bör dock utvidgas till att gälla *tex* den skenbara värdenneutraliteten, det försiktiga ordvalet när samhällskritiken framförs, distanseringen från den kvinnopolitiska vardagen, och uppfattningar om jämställdhet som kvinnors likhet med män, eller bilden av kvinnor som ett slags avvikare i förhållande till den egentliga människan – mannen, något som underförstått präglade en stor del av forskningen. Att avvisa begreppet 'förtryck' såsom ovetenskapligt betydde att man förminskade perspektivet.

Ändå kan man säga att den försiktiga tesen 'Kvinnor är också människor' utvecklades i den radikala delen av kvinnoforskningen, men att tesen i denna fas tydligare än i fas 1 hänförde sig till en mansbild av människan. Man förstod kvinnan med mansforskningens begrepp, teorier och metoder.

Detta var inte bara ett uttryck för samhällsvetenskapens kunskapsteoretiska och politiska position, eller – som också har hävdats – för 'kapitalets behov av kvinnlig arbetskraft' utan dessutom för en förhållandevis svag kvinnorörelse. Både de organiserade och oorganiserade kvinnorna använde nog i Skandinavien 'den radikala könsrollsforskningen' mer än många i dag är klara över, men förhållandet mellan kvinnoforskningen och kvinnorörelse var ändå ganska litet förpliktande.

3. En kritisk – feministisk – marxistisk – fas – "Kvinnor är bra. Kvinnouerfarenheter är viktiga – och de är våra"

Med student- och kvinnoupproren i slutet av 60-talet börjar en fas som delvis lämnar plattformen 'Kvinnor är också människor' för att förklara att 'Kvinnor är *bra* (Black is beautiful), kvinnouerfarenheter är *viktiga* och de är *våra*'. Inte heller detta är en helt ny problemställning i kvinnoforskningen, men den har under loppet av det senaste decen-

niet fått en hittills okänd självmedveten och militant form, och det gäller både kvinno-forskning och kvinnopolitik.

En ström av ny och delvis banbrytande litteratur har fört analysen av kvinno-förtrycket vidare. Kravet på ett nära samband mellan teori och praktik, på forskning som klart sätts in i kampen mot förtryck av kvinnor har framförts med kraft. Den nya kvinno-forskningen har alltså både samhällskritiska och ämneskritiska anspråk. Den har också många gånger en tvärvetenskaplig prägel, gränserna mellan sociologi, psykologi, etnografi, statsvetenskap, filosofi, juridik och historia upphävs ofta.

Det kan finnas flera orsaker till det senare. Eftersom de traditionella universitetsämnen alla har gjort sig skyldiga till försummelser när det gäller kvinnornas ställning, är kvinno-forskarna oftast kritiskt inställda till sitt eget ämnesområde, något som stimulerar till att söka kunskap också från andra ämnen. För det andra kan det tänkas att de etablerade ämnesgränserna avspeglar mans-samhället och manliga tänkesätt som kvinno-forskning bör bryta med. För det tredje betyder kravet på forskningens användbarhet i kvinnornas kamp för jämställdhet och frigörelse att ämnesgränserna faller bort. Praktiskt-politiska problem låter sig ofta inte klassificera enligt de akademiska ämnesområdena. Slutligen kan det tänkas att kvinno-forskningen, på goda grunder, är teoretiskt utvecklad, och därmed inte så lätt får fäste i den teoretiska kärnan i ett ämne. Det sista bör den inte heller få, lika litet som mans-forskningen begränsas till *en* teoretisk förankring.

Den samhällskritiska och vetenskapskritiska linjen i nyare kvinno-forskning märks både hos marxistiskt och feministiskt orienterade forskare. Inte minst har försöken till en marxistiskt grundad teori om kvinnornas ställning bidragit till bredd i forskningsmiljön både i Norge och Skandinavien för övrigt. Och åter har ett nordiskt samarbete om utformning av centrala problemställningar gett resultat. En grupp bildad 1972 under Nordiska sommaruniversitetet hade till uppgift att arbeta med frågan om kvinnornas frigörelse på marxistisk grundval och

lade fram rapporten *Kvindeundertrykkelsens specifikke karakter under kapitalismen*. Detta arbete blev senare till boken *Kvindesituation og kvindebevægelse under kapitalismen*, där särskilt danska, men också svenska och norska bidragsgivare är representerade.⁷

De senare årens norska bidrag till kvinno-forskningen visar dock en förnyelse i förhållande till de vetenskapliga traditioner som bara delvis, eller inte alls är marxistiskt inspirerade. Och gemensam för 'de nya kvinno-forskarna' är bl a en kritisk hållning till föreställningen om värdenneutralitet i forskningen, till positivism och till den etablerade samhällsforskningen i allmänhet. Det råder enighet om forskningens tendens att dölja och legitimera kvinno-förtrycket och *delvis* om nödvändigheten av omprövning av den kunskapsteoretiska grundvalen för samhällsvetenskaplig kvinno-forskning. Önskan om nära anknytning mellan kvinno-forskning och kvinnorörelse är också utbredd, även om det antagligen finns variationer beträffande hur stark förbindelse man vill sikta på. Det är likväl helt klart att i fas 3 har kvinnorörelsen varit en inspirationskälla för kvinno-forskningen, mer än tvärtom. Detta betyder samtidigt att motsättningarna inom den nya kvinnorörelsen gör sig gällande som teoretiska och forsknings-politiska motsättningar i kvinno-forskningen, något jag kommer närmare in på i de följande avsnitten.

Vilka kvinnopolitiska mål och medel och vilka kunskapsteoretiska förutsättningar som bör präglade kvinno-forskningen råder det således inte enighet om. Motsättningar gör sig gällande, inte bara mellan en marxistisk och en feministisk utgångspunkt, utan också mellan dessa riktningar och mera traditionella tankebanor, och mellan synen på kvinnors frigörelse som primärt samhälleligt och kulturellt gentemot individuellt, psykologiskt och moraliskt betingat.⁸

Kvinnoforskningens fas 3 har hittills präglats ganska starkt av ämneskritiska bidrag, men också av försök att skapa nya teoretiska synsätt. Kvinno-förtryck och kvinnors vanmakt, osynliggörande, myter om kvinnor, en åtskillnad mellan en privat och en offentlig samhällssfär, mellan produk-

tion och reproduktion och analys av vårdfunktioner är några av de mer centrala begrepp och teman som har utvecklats. Nya empiriska studier av kvinnor i utbildning, politik, arbetsliv och familje- och vårdarbete börjar komma. Ett ökande intresse – hos kvinnor och män – för mäns problem i ett mansdominerat samhälle är också delvis en produkt av kvinnoforskningen. Metodiskt är man upptagen av 'mjukdata' och kasuistik, men några egentliga metodiska nyvinningar har inte framkommit. Frågorna om huruvida det behövs en särskild kvinnoteori och egna metoder för insamling och systematisering av kvinnors erfarenhet kan inte sägas ha tagits upp i hela sin vidd av den nya kvinnoforskningen, något som naturligtvis inte är att vänta, ett decennium är en kort tid inom vetenskap och forskning.

Norsk samhällsvetenskaplig kvinnoforskning har idag ämnesmässig bredd, kan rekrytera vitala unga forskare och tilldrar sig ibland intresse från offentligheten. Norges almenvitenskapelige forskningsråd har signalerat ökat stöd åt kvinnoforskningen, särskilt viktigt för den samhällsvetenskapliga delen är etableringen av ett sekretariat för kvinnoforskning och beviljandet av medel till seminarier, konferenser, och handledning. Universiteten har i viss mån öppnat sig för kvinnoproblematik som eget ämnesområde, i Oslo tex inom sociologi och juridik. Utredningar om kvinnoforskning har framlagts från NAVF, Institutet för samfunnsforskning och från grupper av kvinnoforskare.

Man kan säga att kvinnoforskningen är på väg att bli en del både av det akademiska etablissemangen och av den förhållandevis nya alliansen mellan offentlig administration och forskning. Vi måste alltså vänta oss att kvinnoforskningen blir indragen som politiskt legitimerande för makteliten, och vi måste se intresset för denna forskning i ljuset av bestämda nya kristendenser inom samhällets reproduktiva sfär.

Å andra sidan kommer kvinnoforskningen i framtiden att möta massivt motstånd bl a från en mansdominerad universitets- och forskningsmiljö, om än oftast i beslöjade former.⁹ Universiteten och forskningsinsti-

tutionerna är inte organiserade på ett sätt som passar för kvinnor och som möjliggör solidaritet och ömsesidig hjälp mellan kvinnor i systemet. Till en viss grad är det emellertid just mansdominans och motstånd som motiverar en särskild kvinnoforskning, något som på längre sikt kan bli ett problem.

Just i denna kvinnoforskningens tredje och till synes mest radikala fas omfattas den – om än något kyligt – av systembevarande krafter. I en sådan situation är det nyttigt att för det första fråga vad kvinnoforskning bör handla om, därefter att se denna forskning i ljuset av den allmänna norska forskningspolitiken. Jag ska här först lägga fram en möjlighet till systematisering eller ordnad framställning av problemställningar i kvinnoforskning; den är en möjlighet bland flera och kan inte vara annat än en inledning till diskussion. I nästa och sista avsnittet behandlas några moment i förhållandet mellan kvinnoforskningen och den allmänna forskningspolitiken.

III. Om dilemman, konfrontationer, motsättningar – och kvinnoforskning

Min utgångspunkt är en idé om att praktiskt-politiska såväl som ämnesteoritiska motsättningar visar på fruktbara problemställningar för kvinnoforskningen. Utan någon egentlig vetenskapsteoretisk grund vill jag undersöka – med hjälp av exempel på föreliggande studier och påpekande av nya möjligheter – vart en sådan tanke leder. Med fruktbara problemställningar menar jag bl a – nog så pragmatiskt – problemställningar som sammanfattar mycken och ny information.

Jag skiljer alltså mellan praktiskt-politiska och ämnesteoritiska motsättningar, även om dessa vid vissa tillfällen sammanfaller, och även om många kommer att tycka att jag just genom att dra denna gräns missar en huvudpoäng: kvinnoteori och kvinnoforskning kan inte mätas med någon annan måttstock än användbarhet i kvinnopolitisk verksamhet. När jag ändå genomför åtskillnaden är det dels av analytiska orsaker, dels därför att jag också önskar säga något om kvinnoforskningens bidrag till samhällsvetenska-

perna generellt.

De praktiskt-politiska konflikterna menar jag anger viktiga *problemområden* och *teman* för kvinnoforskningen, medan de teoretiska dilemmena *kan* ge möjligheter till *teoretiskt överskridande problemställningar*.

1. Praktiskt-politiska motsättningar: *problemområden och teman*

Som redan nämnts befinner sig kvinnorörelse och kvinnoforskning i dag i mycket nära dialog. Kvinnorörelsen har hittills med sin offensiva karaktär varit bärare av de mer avancerade problemställningarna, och många kvinnoforskare ser kvinnorörelsen som den viktigaste 'konsumenten' av forskning, och som den största utmaningen. Forskningens eller forskarnas bidrag till klargörande av och framgång för kvinnopolitiken råder tydligen delade meningar om, något likgiltigt förhållande är det i alla fall inte tal om.

Följande formuleringar för dilemman inom kvinnorörelsen anger problem som för det mesta klart har formulerats av kvinnorörelsen eller delar av den, och det råder delvis en stark oenighet om vad problemet egentligen består i eller hur det ska lösas:

1. Kvinnorörelsens medelklasskaraktär.
2. Frågan om familjen som en 'inneboende' konservativ institution som hindrar kvinnors frigörelse.
3. Förhållandet mellan jämställdhet och frigörelse.
4. 'Mannen' eller 'systemet' som förtryckande.
5. Organisationsformer i kvinnorörelsen.
6. Feminism kontra marxism som teoretisk-ideologisk grund.
7. Kvinnsolidaritetsens utformning och villkor.

Kvinnoforskningens bidrag till att klargöra dessa problem har varit mer begränsade än problemens vikt föranleder, och mer begränsade än vad kvinnoforskningens uttalande intentioner och potential skulle föranleda.

Poängen är här inte att diskutera själva exemplen substantiellt, eller att räkna upp

alla de forskningsfrågor de ställer utan att antyda samhällsvetenskapens roll och möjligheter i den aktuella analysen av ett par av exemplen.

Problemet med *kvinnorörelsens klasskaraktär* väcker bland annat två frågor:

a) Varför är kvinnoprotesten i stort sett begränsad till medelklass- eller mellanskiktsskvinnor?

b) Vad är, eller bör vara förhållandet mellan kvinnokamp och klasskamp? Formuleringen av den första frågan visar med en gång på en underlåtenhetssynd från den traditionella forskningens sida: data om kvinnor, könsidentitet och könsroller hämtades tidigare i stort sett från kvinnor och män ur medelklassen; data från arbetarklassen är betydligt sparsammare, speciellt inom psykologin. Inte heller studier med en marxistisk utgångspunkt är särskilt tillfredsställande när det gäller systematisk kunskap om arbetarklassens kvinnor. Frågan om teorierna för förhållandet mellan kvinnokamp och klasskamp har emellertid utmanat mer marxistiskt orienterade kvinnoforskare i Skandinavien, och deras bidrag har varit nyskapande bl a när det gäller att bestämma kvinnornas ställning i förhållande till produktion och reproduktion och kvinnoarbets mönster i olika historiska faser. Att arbetet med en problemformulering bara befinner sig i början och inte ännu har givit några påtagliga kvinnopolitiska utslag, betyder inte att studierna inte kommer att vara politiskt användbara på längre sikt.

Det bör i alla fall nämnas att försöken att teoretiskt visa ett nödvändigt samband mellan kvinnokamp och klasskamp t ex har producerat fruktbara teorier om 'mellanskiktens' framväxt och ställning.

Samband med diskussionerna om kvinnokampens klasskaraktär inställer sig förstas frågan om huruvida alla kvinnor har något gemensamt, eller om det som skiljer dem åt socialt och ekonomiskt är så betydelsefullt att tanken på *en* samlad kvinnorörelse bör avvisas. Också detta är *delvis* en empirisk fråga som kvinnoforskningen med fördel skulle kunna bidra till att besvara. En forskningsinsats i detta sammanhang skulle också kunna leda till mer kunskap om be-

tingelserna för kvinnors solidaritet med varandra.

Teckning Helga Henschen.

Frågan om *familjen som förtryckande institution* har en framträdande plats bland kvinnorörelsens ideologier. Det har varit kontroversiell inom såväl borgerligt-liberala som socialistiska delar av rörelsen. Den klart konservativa och delvis kvasivetenskapliga prägel som traditionell familjesociologi och psykologi har haft, har kraftigt angripits, något som återigen har lett till omvärderingar inom forskningen. Äldre verk som har varit undagömda har tagits upp igen, och nya frågor har ställts. Oenigheten om familjens karaktär och funktioner består och kommer fram i sådana frågor som vilket slags familj man diskuterar, vilka egenskaper som egentligen konstituerar en familj, vilka alternativ som kan tänkas.¹⁰ Familjen framträder enligt den nuvarande forskningen som en klassspecifik institution. Det tycks också som om kvinnoförtrycket har en sådan karaktär, dvs i sin form varierar med social klass. När det gäller den sista punkten

borde empiriska studier kunna ge lika mycket kunskap som fortsatta teoretiska kontroverser.

I Norge har i synnerhet Grønseth visat fruktbarheten både i att knyta an till kvinnorörelsens praktiska problemställningar och i en teoretisk position som – då han utformade den – stod i skarp motsättning till den parsonska funktionalistiska familjeteorin.

Förhållandet mellan jämställdhet och kvinnofrigörelse är en problemställning som förekommit i de nya kvinnorörelserna alltsedan de startade. Jag vill här bara nämna boken *Juss og juks* som exempel på en norsk forskningsinsats som innebär klargöranden som kan användas i ett kvinnopolitiskt sammanhang.¹¹ Nödvändigheten av särbehandling för att skapa likhet är här ett av de moment som tas upp och som blev särskilt betydelsefullt för behandlingen av regeringens förslag till lag om jämställdhet 1976.

Frågan om *'mannen eller systemet'* som förtryckare av kvinnorna har också varit kontroversiell inom kvinnorörelsen, och här behövs såväl teoretiska som empiriska studier. Forskning som synliggör konkreta fall av kvinnoförtryck har vi exempel på, men inte många nog. Inte heller systembetingelserna för mannens dominans är tillräckligt klarlagda för att kunna användas i kvinnopolitiskt arbete. Problemet är viktigt både för strategiska och taktiska kvinnopolitiska överväganden.

Att oenigheterna om *organisations- och arbetsformer* inom kvinnorörelsen idag är ett tema som lämpar sig för forskning behöver inte många ord i detta sammanhang.

De nya kvinnorörelsernas erfarenhet av medvetandegörande utgör i sig själv intressant material för forskningen, och detsamma gäller den 'horisontella' organisationsformen och principen om ledarlöshet. Frågan är, åtminstone för delar av kvinnorörelsen, om forskningen kan bidra till att klargöra de problem som denna organisationsform ställer om man önskar arbeta mer sakorienterat och utåtvänt.

Själva *förhållandet mellan kvinnoforskning och kvinnopolitik* har föga problematiserats i Norge, och här ligger det nära till hands för kvinnoforskarna att ta ett initiativ. Denna

uppgift skulle ligga väl tillrätta för det nyupprättade kvinnoforskningssekretariatet under NAVF.

2. Ämnes-teoretiska motsättningar inom kvinnoforskningen: teoretiskt överskridande problemställningar

Det är en självklarhet att vetenskapligt tänkande utvecklas genom motsättningar, genom prövning av till synes oförenliga förklaringsprinciper, genom en ständig undersökning av divergerande synpunkter.

Lika självklart är det att teoretiska dilemman ofta visar sig vara fiktiva eller visa sig dölja de verkliga problemställningarna. Men också fiktiva teoretiska dilemman kan för en tid fungera som fruktbara utgångspunkter. Två exempel från kvinnoforskningen kan visa detta:

a) Könroller (och kvinnoförtryck) som biologiskt alt. kulturellt bestämda ('arv kontra miljö'-problemet).

b) Könroller (och kvinnoförtryck) som ekonomiskt alt. psykologiskt bestämda.

Idag skulle vi säga att dessa problemställningar så som de då framstod är ofruktbara och egentligen uttryck för olika ideologiska positioner i kvinnofrågan. Ur en teoretisk synpunkt är det inte fråga om det ena eller det andra förklarings sättet, utan om när och hur de två typerna av omständigheter verkar och samverkar. (Att de 'gamla' problemställningarna ännu är ganska populära bland folk i allmänhet, bör emellertid inte glömmas.)

På väg mot en lösning har det ändå utförts fruktbart och nyskapande teoretiskt arbete: Tex Margaret Meads socialantropologiska insats bör ses mot bakgrund av det vi kan kalla 'the rise and fall' av den gamla arv – miljö – dikotomin.

I kvinnolitteraturen av idag tar sig motsättningen biologi – kultur uttryck dels i en rad starkt kritiska synpunkter på Freud, dels i försök till omtolkning av Freud och i försök till ett slags försoning mellan ortodox psykoanalys och marxism. Enligt min mening är det fråga om huruvida vi inte i denna freuddiskussion står inför ett fall av avtagande gränsnytta, men att mycket av arbetet har

varit nödvändigt och nyttigt är otvivelaktigt. Man kan tex se den amerikanska psykologen Kohlbergs studier av pojkar och flickor i detta sammanhang, särskilt hans försök att pröva psykoanalytiska teorier om utveckling av könsidentitet,¹² En förnyelse i tänkandet om 'biologisk determinism' har framförts av amerikanska socialantropologer som just tar upp kvinnors förhållande till kultur och samhälle.¹³ Och man kan inte hävda att frågan om biologins plats i samhällsteorierna eller i psykologin är löst, tvärtom.¹⁴ En sk feministisk teoretisk position tar ofta en rent biologisk och ahistorisk utgångspunkt, någontag jag ska diskutera närmare nedan.

Dikotomin ekonomi–psykologi har lett många på villospår, och samhällsforskningen på 50–60-talen har sin rundliga del i skulden för tron på socialisering och attityder som det primära i kvinnoförtrycket. Man skulle utan vidare kunna säga att vi skulle ha kunnat undvara en del av de oändliga attitydundersökningarna från den tiden. Utforskandet av socialiseringen av pojkar och flickor har emellertid delvis gett utbyte också för socialiseringsteorierna i allmänhet, och är inte på något sätt uttömd. Föräldrarnas roll och behandling av barn, könsidentitetens utveckling, betydelsen av olika och lika behandling av pojkar och flickor är aktuella teman.

Vi behöver inte – eller bör inte – välja mellan en teori som säger att kvinnornas förhållande till produktionen, ev kvinnornas ekonomiska beroende är det primära och en teori som säger att socialiseringen till kvinnlighet och manlighet, eller de mellanmänniska förhållandena, är grundvalen för kvinnoförtrycket. Men försöken att förena en makro- eller samhällssynpunkt med psykologisk teori har just inom kvinnoforskningen lett till arbetet med *förmedlingsproblemet* som kan komma att visa sig betydelsefullt. För förståelsen av kvinnornas ställning tycks det särskilt viktigt att utforska familj och närmiljö som instanser som förmedlar de samhälleliga betingelserna för olika slag av praktiskt handlande.

Det är inte allt jag här har kallat för teoretiska motsättningar som egentligen förtjänar detta namn, det rör sig delvis om förkla-

ringsprinciper på olika nivåer, eller från olika teorivärldar, men jag måste lämna det därhän här.¹⁵

De kvinnopolitiska eller kvinnoideologiska motsättningar som tidigare skisserats tar sig som nämnts till en viss grad uttryck i olika teoretiska positioner inom forskningen. Det kunde alltså vara intressant att diskutera teoretiska motsättningar både mellan a) en traditionell kvinnoteori och b) en feministisk respektive c) en marxistisk teori om kvinnornas ställning, och motsättningarna mellan den feministiska och den marxistiska teoretiska positionen. En del kommentarer till de två första dilemmen har getts i framställningen av fas 2 i den historiska översikten ovan, och jag skall här göra några påpekanden för att belysa fruktbarenheten i en konfrontation mellan feministisk och marxistisk teori om kvinnoförtryck.

Grovt sett kan man säga att en feministisk teori om kvinnor ser skillnaden mellan män och kvinnor som det grundläggande eller primära i varje samhälle. I alla kända samhällen är biologiskt kön en egenskap som styr samhällets fördelning av arbetsuppgifter, makt och anseende, och denna ordning har sin grund i de biologiska skillnaderna mellan man och kvinna och utgör därför de mest fundamentala samhälleliga skiljelinjerna. Inga andra egenskaper hänvisar individerna till så grundläggande olika livsformer. Det finns variationer inom feministisk teori särskilt med hänsyn just till hur bestämmande man anser biologin vara och hur man placerar kvinnoförtrycket i förhållande till klassmotsättningen. Det är också möjligt att skymta en feministisk teori som tar sin utgångspunkt i kvinnors omedelbara erfarenheter som kvinnor; i Norge ger Nina Karin Monsens arbeten exempel på detta. Men om man tar den amerikanska författarinnan Shulamith Firestone som en exponent för feministisk teori – och hennes bok *The Dialectics of Sex* (Könens dialektik) har spelat en stor roll – är min framställning av feministisk teoris huvudpunkter någorlunda korrekt – när den skall framföras i några få ord.¹⁶

Mot en sådan syn vill en marxistisk kvinnoteori peka på de olika sociala tolkningar

som biologiskt kön har blivit utsatt för. Man vill framhäva biologiska kategorier som i sig själva ahistoriska, och produktionsförhållandena som bestämmande för kvinnoförtrycket, dvs se förändringar i produktionsförhållandena som den viktigaste/enda betingelsen för upphävande av kvinnoförtrycket. Detta förtryck har sin grund i kapitalets behov av en arbetskraftsreserv och dess behov av reproduktion av arbetskraft.

Motsättningen mellan arbete och kapital är den primära, för det är utvecklingen av denna motsättning som särskilt förändrar samhällsförhållandena. Upphävandet av de sociala motsättningarna mellan män och kvinnor är ingen dynamisk faktor i förändringsprocesserna, pekar inte utöver sig själv.

Kontroverserna mellan en feministisk och en marxistisk syn på kvinnoförtryck har enligt mitt förmenande lett till teoretiska nyvinningar som är fruktbara också i den meningen att de representerar fruktbara misstag. Som exempel på det sista vill jag nämna Firestones försök att bygga en dialektisk-materialistisk samhällsteori baserad på kön och inte på förhållandet mellan arbete och kapital.

En helt annan och mer framkomlig väg går Juliet Mitchell som behåller sin marxistiska utgångspunkt: 'Vi måste ställa feministiska frågor men försök ge marxistiska svar.' Mitchells tes om frigörelse med hjälp av en differentiering av de institutionella band som håller kvinnorna i deras nuvarande ställning kan diskuteras men är ändå stimulerande.¹⁷ Av norska bidrag som klargör förhållandet mellan marxism och feminism bör nämnas Live Brekkes *Mer om feminisme*¹⁸ och Fredrik Engelstads artikel *Kjærlighet og utbytting*.¹⁹ Brekkes påvisande av marxismens brist på könskategorier som kan användas i en teori om kvinnoförtryck är viktigt. Hennes analys av könskategorierna (man, kvinna) som hänvisningar till ett på samma gång oföränderligt (biologiskt) och föränderligt (ekonomiskt och socialt) förhållande tror jag kommer att visa sig användbar också i andra samhällsteoretiska sammanhang. Detta blir antagligen också fallet med Engelstads begrepp 'deprivation genom interaktion' och på det hela taget hans försök

att knyta ihop utsugning och förtryck.

Den marxistiska kvinnoforskningen har inte bara gett insikten om kvinnans ställning nya dimensioner, det förhåller sig dessutom så att något av förnyelsen av marxismen idag kommer från kvinnoforskningen. Marxistiska analyser av kvinnornas livssituation har emellertid två viktiga svagheter som gäller för marxistisk teori generellt:

för det första ett oförlöst förhållande till biologiska förutsättningar, och för det andra betydande svårigheter med att passa in empiri och med riktlinjer för empirisk forskning. För 'kvinnoteoretikerna' leder det sista ofta till att de inte kan använda eller inte sätta sig in i borgerlig, traditionell eller feministisk forskning om kvinnor och alltför ofta presenterar det som för de senare är känt stoff som 'nya' upptäckter och återigen uppfinner krutet. I konfrontation mellan det som traditionell kvinnoforskning hittills har uppnått, och den marxistiska, ligger alltså problemet med empirins plats, med marxismens möjligheter att tillgodogöra sig empiri.

Och frågan om empiri är också en fråga om huruvida vi kan sluta se kvinnoerfarenheter med mäns ögon, om vi kan gå utöver den grundval som mäns erfarenhetskategorier och medelklasskvinnors ger, omprioritera och dra in nya informationstyper, utöver och i motsättning till den erfarenhetsvärld som länge har dominerat samhällsvetenskaperna.

IV. *Kvinnoforskning och forskningspolitik*

Den nya kvinnoforskningen i Norge idag har ställt upp ganska fantastiska mål för sig: skaffa fram kvinnopolitiskt användbar forskning, bilda begrepp och skapa nya teorier om kvinnors livssituation och ställning – byggda på nya kvinnorelevanta metoder och därigenom förnya, för att inte säga revolutionera, den etablerade samhällsvetenskapen. Samtidigt är kvinnoforskare få och unga, och resurserna står uppenbart inte i proportion till intentionerna.

Ändå, eller kanske just därför, är det rimligt att se kvinnoforskningen i ljuset av forskningspolitiken i allmänhet, att se var man

står i förhållande till ramvillkoren och eventuellt söka föra fram element av en egen kvinnoforskningspolitik.

Den första utgångspunkten måste vara forskningens janusansikten, dvs dess frigörande och förtryckande möjligheter, både ideologiskt och materiellt. Forskning är frigörande när den gör förtryckta grupper synliga, ger dem status och självmedvetande, bidrar till deras möjligheter att producera sin egen självförståelse och problemlösningar, visar på nya handlingsmöjligheter och begränsningar. Forskning är beslöjande när den används i stället för handling, när den producerar ideologi under sken av neutralitet eller löser problem bara för eliten eller problem som folk i allmänhet bör och kan lösa själva. Forskning verkar också beslöjande när den motiverar åtgärder som i verkligheten redan är motiverade och som bör motiveras på annat sätt. Materiellt sett är forskning ett redskap som får sin politiska funktion allt efter de krafter som använder den, dvs dess förtryckande eller frigörande karaktär bestäms av de gällande sociala lagarna.

På senare år har den offentliga administrativa apparaten i ökande grad dragit in forskningspolitiken direkt under sitt område och antagligen med växlande konsekvenser när det gäller vem som får nytta av forskningen. Forskningspolitik rör sig om principer för prioritering av forskningsuppgifter, för rekrytering av forskare och för organisering av forskningsmiljöerna. Norsk forskningspolitik går alltså bl a ut på att öka den politiskt-administrativa apparatens inflytande över dessa områden, dels genom en ökning av uppdragsforskning genom departementen, dels genom förhållandevis små specialiserade enheter utanför universiteten. Universitetens forskningsmöjligheter har samtidigt blivit relativt begränsade, och även gentemot universiteten gör sig önskan gällande om politisk styrning. Vi finner en tendens att styra forskningen genom en utbyggnad av byråkratiska organ "på toppen" med förhållandevis liten förståelse för betydelsen av själva forskarmiljöerna.

Norsk kvinnoforskning har än så länge dragit fördel av några av de tendenser inom

forskningspolitiken som har nämnts här. Universiteten ställer sig – i sin nuvarande situation – ofta ganska negativa till kvinnoforskning, något som emellertid *kan* vara en följd av deras pressade situation.

'Statens' intresse för kvinnoforskning tolkar jag som redan nämnts som en rådlöshet inför kristendenserna i familj, närmiljö, samlivs- och vårdnadsformerna över huvud taget, och som uttryck för det ökade behovet av kvinnlig arbetskraft – förr eller senare kommer 'kapitalet' att hitta en anledning till att utnyttja kvinnlig arbetskraft lika väl som manlig, bl a genom en effektiv och offentlig rationalisering av barn tillsynen. Därtill kommer ett behov av politisk legitimering gentemot en orolig kvinnorörelse. Många i kvinnorörelsen ser positivt på kvinnoforskning, bl a därför att sådan forskning bidrar till att ge kvinnor, kvinnokultur, kvinnopolitik status inom det administrativa systemet. Det finns ingen anledning att avvisa forskning i offentlig regi i och för sig, frågan är forskningens innehåll och dess användning, och detta är inte entydigt bestämt av 'staten'.

Med utgångspunkt från det föregående blir det följande några av de *forskningspolitiska målsättningarna för kvinnoforskningen*.

1. Bevara/stimulera en viss oavhängighet av växlande 'statliga' kvinnopolitiska intressen.

(Detta kan betyda bl a att satsa på så oberoende forskningsmiljöer som möjligt inom och utom universiteten, att undgå splittring mellan universitetsforskare och andra forskare, mellan 'grundforskning' och 'tillämpad forskning').

2. Bevara/stimulera speciella anknytningar mellan kvinnoforskning och kvinnorörelse. (Arbetsforskningsinstitutens samarbete med fackföreningsrörelsen kan kanske ge en utgångspunkt för diskussion av konkreta former.)

3. Bevara/stimulera nya arbetssätt och samarbetsformer inom kvinnoforskningen. (Mycket tyder på att kvinnoforskare ofta arbetar tillsammans mer informellt och personligt, mindre hierarkiskt och med större användning av egna erfarenheter i vissa skeden av sina undersökningar än

vad som är vanligt i samhällsforskningen. Detta betyder en 'träning i ömsesidighet' som är värdefull i flera sammanhang. Genom rekryterings-, budget- och handledningspolitik kan sådana arbetsformer stimuleras.)

4. Föreslå och arbeta för alternativa rekryteringsgrunder för forskare, bl a så att man kan anställa forskare som arbetar i sammanhang. Det vill säga att man värderar kollektiva erfarenheter och produktion snarare än individuella.

En sådan rekryteringspolitik kan också dämpa den sortens konkurrens mellan forskare som skapar rädsla och fientlighet ('hon stjal mina tankar', ev 'mina forskningspengar') och som rider många forskningsmiljöer som en mara.

5. Dessutom bör åldersgränser för stipendier etc slopas för kvinnor. Män stelnar mycket mer med åldern än kvinnor, mycket tyder på att kvinnor har en flackare, senare (i livscykeln) men mer långvarig produktionskurva än män.

Förslagen ovan innebär bl a att finna en balans mellan spridning av kvinnoforskningen över många miljöer å ena sidan, och etablering av ett totalt forskarkollektiv som kan skapa något nytt å den andra. De innebär ett förslag att satsa på trygghet hellre än karriär och klättringsmöjligheter, på handledning och samarbete mer än elitpositioner. En mer samlad kvinnorörelse skulle ha kunnat bidra till det skapande av kollektiv som behövs, men i dagens situation stöter en organisatorisk bindning mellan kvinnoforskning och kvinnorörelse på betydande problem.

Artikeln har tidigare publicerats i Anne Marie Berg m fl (red): *I Kvinnors bilde*, UniPax, Oslo, 1977.

Översättning: Anna Svenson

Noter

1. Den sk Frankfurterskolan 'representerad' bl a av Horkheimer och Adorno, kan sägas vara ett undantag från denna beskrivning av marxismen under mellankrigstiden. Frankfurterskolans främsta bidrag i detta sammanhang handlar emellertid särskilt om familjens samhälleliga betydelse, mer indi-

- rekt om kvinnans ställning. Jfr fö Annemor Kalleberg: Familieteori og familieideologi, i *I kvinners bilde* A-M Berg m fl (red); UniPax, Oslo 1977.
2. Harriet Holter: *Könsroller och samhällsstruktur*, Stockholm 1973 s 55. Jfr också Harriet Holter: 'Könsroller och social struktur', i *Kvinnens liv og arbeid*, Stockholm 1962 och Oslo 1974, s 9 och s 15.
 3. Om deltagande jfr t ex Elina Haavio-Manilla: 'Aktivitet och passivitet bland kvinnor i Finland.' I Per Holmberg m fl: *Kynne eller kön?* Stockholm 1966. Se också Harriet Holter: *Könsroller och samhällsstruktur*, Stockholm 1973 kap V, VI och VII om kvinnors och mäns deltagande i politik, arbetsliv och utbildning i Norge i slutet av 1950-talet och början av 1960-talet. Vilhelm Aubert: 'Kvinner i akademiske yrker', *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1961. Om sosialisering till könsroller, jfr Sverre Brun-Gulbrandsen: 'Kjønnsroller og sosialisering' och Per O Tiller 'Rollefordelingen mellom foreldre og barns personlighetsutvikling', båda i Dahlström m fl: *Kvinnens liv og arbeid*, Stockholm 1962. Se också Rita Liljeström: 'Om könsroller,' Ingrid Fredriksson: *Könsroller*, Stockholm 1965 och Harriet Holter: 'Kvinner och män i en ny värld' i *Kynne eller kön?* Stockholm 1966.
 4. Talcott Parsons, 'Age and Sex in the Social Structure of the United States', i *Essays in Sociological Theory*, Glencoe, Ill, 1949 och Talcott Parsons and R F Bales, *Family, Socialization Interaction Process*, N Y 1955.
 5. Jfr t ex D R Miller and G E Swanson, *The Changing American Parent*. N Y 1958.
 6. Harriet Holter: 'Kjønnsroller og sosialstruktur.' I Dahlström m fl: *Kvinnens liv og arbeid*, Stockholm 1962, och i Harriet Holter: *Kvinnens liv og arbeid*, Oslo 1974.
 7. Signe Arnfred och Karen Syberg (red): *Kvindesituation og kvindebevaegelse under kapitalismen*, GMT Grenå 1974.
 8. Nina Karin Monsen: *Det kvinnelige mennesket*, Oslo 1975, som exempel på en särskilt klart individualistisk-moralisk syn på kvinnofrigörelse.
 9. Detta diskuterades på Kvinnoforskningsseminariet i Fana 1975, och har sammanfattats i *rapport fra seminariet*, Stencil 1975.
 10. Två olika syner på familjen får man genom att jämföra Arild Gjertsen: 'Familiens død' och Harriet Holter: 'Marxistiske synspunkter på familien', båda i *Kontrast* 41 nr 5-6 1973. Jfr också kapitel II och IV i Holter m fl: *Familien i klassesamfunnet*, Oslo 1975.
 11. Tove Stang Dahl m fl: *Juss og Juks*, Oslo 1975.
 12. L Kohlberg, 'A cognitive-developmental analysis of children's sex role concepts and attitudes' i E E Maccoby (red); *The development of Sex Differences*, Stanford 1966.
 13. Sherry B Ortner, 'Is Female to Male as Nature is to Culture?' i Michelle Zimbalist Rosaldo och Louise Lamphere, *Woman, Culture and Society*, Stanford 1974.
 14. Jämför t ex Anne Marit Duve: *Det første leveårets psykologi*. Oslo 1972 och Hanne Haavind m fl: *Myten om den gode mor*. Oslo 1973.
 15. Teoretiska motsättningar kan, antingen de är fiktiva eller inte, leda dels till försök till upphävning eller syntetisering, dvs ny teori, dels till skärpning och polarisering av de teoretiska positionerna, något som åter kan visa sig fruktbart. Som ett exempel på en sådan 'skärpt' position ser jag Nina Karin Monsens försök att etablera en feministisk filosofi där kvinnornas personliga livsvärld som förklaringsprincip har företrädare framför samhälleliga förhållanden. Jfr not 7b.
 16. Shulamith Firestone: *Kjønnenes dialektikk*. Oslo 1973.
 17. Juliet Mitchell: *Kvinnens lodd*. Oslo 1973.
 18. Live Brekke: 'Mer om feminisme.' I *Kvinnens årbok* 1977. Pax, Oslo 1976.
 19. Fredrik Engelstad: 'Kjærlighet og utbyting,' i A-M Berg m fl (red), a. a. 1977.

Summary

In her analysis of the history of women's research, Harriet Holter differentiates three phases: 1) a social-philosophical phase, 2) a positivistic-empirical phase, and 3) a critical-feminist-marxist phase. The social-philosophical phase, which existed until the 1930's can be characterized by the motto 'Women are also human beings'. The positivistic-empirical phase, particularly regnant in the 1950's, can be characterized by the motto 'Women are also human beings defined by men'. The third phase is a critical one, influenced by the women's liberation movement and partly inspired by marxist thought. This reached its height in the middle of the seventies and can be characterized by the motto 'Women are all right. Women's experiences are important and they are ours.' The article also discusses to what extent and in what areas women's research, by means of its inherent critique of different scientific disciplines and its critique of the traditional philosophy of science, leads to new theoretical and methodological achievements for research as a whole and for the social sciences in particular.

Harriet Holter
 Psykologisk Institutt
 Universitetet i Oslo
 Postboks 1094
 Blindern
 Oslo 3